

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH
2018, tom 50, s. 123–139
<https://doi.org/10.7163/SOW.50.7>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Przemiany pokoleniowe wśród wiejskiej młodzieży na Podkarpaciu

Generation changes among rural youth in Podkarpacie Region

Piotr Długosz

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Instytut Filozofii i Socjologii
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków
ptc@wp.pl

Zarys treści: Artykuł prezentuje wyniki badań nad przemianami młodzieży wiejskiej. Materiał empiryczny, stanowiący podstawę analizy porównawczej, został zebrany w 2001 r. na zbiorowości 463 respondentów. Drugi pomiar został wykonany w 2015 r. wśród 371 maturzystów za pomocą kwestionariusza ankiety, przy zastosowaniu techniki audytoryjnej. Wyniki analiz wskazują na występowanie różnic międzygeneracyjnych. Powtórne badania w tej samej społeczności lokalnej pokazały pojawienie się pokolenia posttransformacyjnego. Wśród współczesnej młodzieży widoczna jest orientacja hedonistyczna i przedsiębiorcza. Nastąpił wyraźny spadek poziomu aspiracji edukacyjnych i waloryzacja pracy w sektorze prywatnym. Generacja ta jest optymistyczna i skoncentrowana na realizacji własnych potrzeb. Jest w całości podłączona do sieci i przejawia aktywne formy spędzania czasu wolnego. Łęki egzystencjalne wyparły obawy przed bezrobociem i wykluczeniem. Pokolenie posttransformacyjne jest zindywidualizowane i z optymizmem patrzy w przyszłość.

Słowa kluczowe: pokolenie, pokolenie posttransformacyjne, zmiana społeczna, młodzież wiejska, Podkarpacie.

Wstęp

Analiza pokoleniowa ma w socjologii bogatą tradycję (Ossowska 1963; Garewicz 1983; Kłoskowska 1987; Ortega y Gasset 1993; Fatyga 2005; Mannheim 2011). Zazwyczaj kategoria pokolenia była wykorzystywana do próby eksplikacji wpływu wydarzeń społeczno-historycznych na formowanie się wspólnoty postaw, wartości, światopoglądu młodzieży. Pokolenia stanowiły zacin zmian rzeczywistości społecznej i niejednokrotnie burzyły zaistniały ład, jak miało to miejsce na Zachodzie w latach 60 XX w. w przypadku pokolenia 69' czy pokolenia Solidarności w Polsce w latach 80.

W badaniach wiejskiej młodzieży i obserwowaniu jej przeobrażeń pod wpływem zmian społecznych często wykorzystywano analizę pokoleniową. J. Chałasiński (1938, 1964) na podstawie materiałów autobiograficznych portretował młodzież wiejską w okresie międzywojennym oraz młodą generację wsi wychowaną w warunkach socjalistycznej modernizacji. Wpływ PRL na postawy młodzieży i ich przemiany śledził też B. Gołębiowski

(1977). W lustrze sondażu przejrzeć mogła się młoda generacja wsi, ukształtowana pod wpływem transformacji ustrojowej po 1989 r. (Gorlach i in. 2003).

W założeniu wielu autorów analiza pokoleniowa pozwala uchwycić zmiany społeczne i ich wpływ na formowanie się nastawienia do rzeczywistości społecznej, postaw, stylów życia (Gołębiowski 1977; Kaleta 1990; Szafraniec 2003; Szafraniec 2014). Młodzież ujmowana w perspektywie pokolenia może być traktowana jako „zwierciadło epoki”, ukazujące jej charakterystyczne cechy w zakresie kultury, ideologii, polityki. J. Ortega y Gasset (1993, s. 43) uważał, iż pokolenie jest narzędziem pozwalającym dostrzec prawdziwą i pulszą rzeczywistość dziejową. W ocenie K. Mannheima (1992/3, s. 144) pokolenie jest nieodzowne, kiedy próbuje się dokładnie zrozumieć tempo zmian społecznych charakterystycznych dla naszej epoki.

O ile sporo wiedzy posiadamy na temat młodzieży miejskiej i jej przeobrażeń, o tyle rzadziej obserwacjom poddawana jest młodzież wiejska i małomiasteczkowa. Interesujące może być pytanie na temat wpływu zmian społeczno-ekonomicznych w ostatnich dekadach na wiejską młodzież. Transformacja społeczno-ekonomiczna i integracja europejska spowodowały zmiany warunków socjalizacyjnych oraz przyczyniły się do przeobrażeń struktury szans życiowych młodzieży zamieszkującej wiejskie obszary kraju. W związku z tym należałoby zapytać: jak proces szybkich, rozległych i wielowymiarowych zmian społecznych odcisnął piętno na wartościach i postawach młodzieży wiejskiej?

Prezentowane badania pozwoliły zaobserwować przebieg procesów transformacyjnych na „ścianie wschodniej”, która *grosso modo* należy do przegranych transformacji (Malikowski i Sowa 1995; Ślíz i Szczepański 2014). W wyniku przemian po 1989 r. na tych terenach pojawiło się wyższe bezrobocie, niższe płace, niższy PKB, wyższe saldo migracji. W znacznej mierze straty poniósł sektor rolno-przemysłowy i osoby w nim zatrudnione (Długosz 2008). W związku z tym poniższe badania należy traktować jako studium przypadku przemian społecznych na terenach peryferyjnych ulokowanych w Polsce wschodniej. Zjawiska tutaj zaobserwowane nader dobrze oddają sytuację pokoleniową i jej wpływ na postawy młodzieży z małych miasteczek i wsi zamieszkałej w tzw. Polsce B.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie portretu dwóch pokoleń wiejskiej młodzieży dorastającej w dwóch różnych momentach przemian społeczno-ekonomicznych. Jedna kohorta urodzona była w latach 1981–1983 i jej dorastanie przypadło na czasy transformacji. Można ją symbolicznie nazwać pokoleniem transformacji. Druga badana generacja urodziła się w latach 1997–1999, co oznacza, że jej tożsamość formowana była w okresie posttransformacyjnym.

Należy zakładać, że zmiany społeczne zachodzące z różną intensywnością i w różnych obszarach na poziomie makro, mezo i mikro naznaczyły warunki, w jakich kształtowała się tożsamość pokolenia. Interesujące będzie poszukiwanie odpowiedzi, w jaki sposób strumień zmian wpłynął na wiejską młodzież zlokalizowaną w regionie peryferyjnym zaliczanym do przegranych transformacji (Długosz 2008).

Prowadzone badania miały odpowiedzieć na następujące pytania:

- Czy różne wydarzenia społeczno-historyczne tworzące odmienne sytuacje pokoleniowe doprowadziły do powstania różnych grup pokoleniowych?
- Jakie są różnice w społecznych charakterystykach wiejskiej młodzieży w latach 2001 i 2015?
- Jakie zjawiska społeczno-kulturowe mogą oznaczać zaobserwowane zmiany wśród młodzieży wiejskiej?

Zmiana pokoleniowa

Chcąc podejmować tematykę przemian wśród wiejskiej młodzieży, należy sprecyzować znaczenie pokolenia oraz wskazać jego związek ze zmianą społeczną. Pokolenie jest definiowane jako „suma wszystkich należących do danego kręgu kulturowego osób w mniej więcej równym wieku, które na podstawie wspólnej sytuacji społeczno-historycznej wykazują podobieństwo postaw, motywacji, nastawień i systemów wartości” (Griese 1996, s. 80). W teorii pokolenia ważne są też zagadnienia dotyczące jego formowania. Wedle orientacji historycznej głównymi przesłankami do powstania pokolenia są wydarzenia historyczne. W tle wojen, rewolucji, kryzysów czy okresów przyspieszonych zmian dorasta młodzież znajdująca się w okresie formowania tożsamości. Pod wpływem tych wydarzeń tworzy się pokolenie. W ujęciu kulturowym wydarzenia historyczne wywołują reakcje wśród młodzieży i na bazie wspólnoty myśli, przekonań tworzy się nowe pokolenie (Wrzesień 2009, s. 16). Innymi słowy, historia zbiega się z jednostkową biografią i nie jest przeżywana w pojedynkę, ale wspólnie i tworzy jedno doświadczenie grupowe.

W kształtowaniu tożsamości pokolenia duże znaczenie ma otoczenie społeczno-kulturowe, oferujące w danym okresie historycznym sposoby życia rodzinnego i towarzyskiego, style życia, wzory karier zawodowych, a także wartości społecznie pożądane, strategie życiowe, sposoby realizacji planów życiowych (Zielińska 2006, s. 40). Wymieniony splot czynników mających wpływ na powstawanie pokolenia zwykło się nazywać też sytuacją pokoleniową. Termin ten, jak twierdzi W. Wrzesień (2016, s. 231), jest bardziej adekwatny niż często stosowane w analizach pokoleniowe wydarzenia. Dzieje się tak dlatego, że te drugie przydarzają się tylko nielicznym pokoleniom, a pokoleniowa sytuacja powstaje w następstwie splotu wydarzeń, zjawisk i procesów. Dzisiaj, jak zauważa wymieniony autor: „pokoleniowa sytuacja współczesnej polskiej młodzieży jest dość szczególna i stanowi efekt zarówno przemian w skali makro, do których należy zaliczyć dominację kultury konsumpcyjnego kapitalizmu, szybki skok cywilizacyjny (głównie rozwój technologii komunikacyjnych), globalizację, akcesję do UE, jak i mikro – dotychczas niewystępujące w podobnej skali zmiany wzorów socjalizacyjnych” (Wrzesień 2016, s. 231). Biorąc pod uwagę warunki socjalizacyjne wiejskiej młodzieży, warto zwrócić uwagę, iż podlega ona globalnym wpływom kapitalizmu, gdzie prym wiodzie dążenie do konsumpcji oraz sukcesu materialnego i zawodowego. Jednakże młodzież wiejska poprzez swoje gorsze charakterystyki edukacyjne i niższe kompetencje kulturowe w większym stopniu jest narażona na zagrożenia, jakie niesie społeczeństwo ryzyka (Beck 2002).

Warto też wspomnieć o różnicach warunków socjalizacyjnych między oboma pokoleniami. Sytuację pokoleniową starszej generacji wyznaczały problemy pojawiające się u progu transformacji społeczno-ekonomicznej. Było to wysokie bezrobocie, ukryte bezrobocie na wsi, anomia okresu przejściowego i trudności w przystosowaniu się do nowych wymagań systemowych przez rodziców pokolenia transformacji. W nieco odmiennych realiach dorastała młodsza generacja. Jej socjalizacja była naznaczona przez indywidualizację i rosnącą niepewność (Giddens 2008), narastające konflikty i ataki terrorystyczne, kryzys ekonomiczny i gorsze warunki startu życiowego młodzieży (Standing 2014), inflację wykształcenia, nadejście społeczeństwa sieciowego (Castells 2008).

Można założyć, iż te dwie, różniące się sytuacje pokoleniowe będą manifestować się wśród młodzieży odmiennym nastawieniem do rzeczywistości społecznej. Wpłyną na powstanie różnic międzypokoleniowych ujawniających się w systemie wartości, aspiracjach, stylach życia, kondycji psychospołecznej oraz strategiach życiowych.

Metodyka prowadzonych badań

Do badań została wybrana próba w sposób celowy. Za pomocą ankiety audytoryjnej poddano badaniom maturzystów w klasach szkolnych. Badaniom poddano wszystkie klasy maturalne we wszystkich szkołach ponadgimnazjalnych na terenie powiatu ropczycko-sędziszowskiego. Starano się przebadać wszystkich uczniów będących na lekcji i wyrażających zgodę na wypełnienie pytań kwestionariusza.

Pierwszy pomiar odbył się w 2001 r. – udział wzięło 463 respondentów, drugi w 2015 r. objął 371 maturzystów. Badany powiat położony jest w zachodniej części województwa podkarpackiego. Większość mieszkańców zamieszkuje obszary wiejskie (70%). Na terenie powiatu znajdują się dwa małe miasteczka, Ropczyce (26 tys. mieszkańców) i Sędziszów Małopolski (7 tys.)¹.

Celem badań była diagnoza sfery świadomościowej wiejskiej młodzieży. Rozpoznanie, na ile się ona zmieniła, w jakim kierunku ewaluowała oraz co zaobserwowane przeobrażenia młodzieży mogą oznaczać dla zachodzących procesów w skali lokalnej i globalnej. Analiza tych samych roczników młodzieży (maturzystów) w dwóch różnych momentach czasu pokazuje, w jaki sposób procesy modernizacyjne i ich skutki wpłynęły na aspiracje, style życia, strategie życiowe wiejskiej młodzieży. Reasumując, najważniejszym celem niniejszego opracowania jest uchwycenie specyfiki dwóch pokoleń młodzieży wiejskiej dorastającej w czasach przyspieszonych zmian społecznych. Mimo oczywistych ograniczeń związanych z celowym doбором próby prezentowane wyniki są przykładem studium przypadku ilustrującego przemiany pokoleniowe wśród młodzieży z terenów Polski wschodniej.

Zgodnie z przyjętymi założeniami w badaniach pokoleń wzięto pod uwagę wybrane aspekty grup pokoleniowych, co pozwoliło na ich precyzyjne porównanie (Wrzesień 2009):

- strategie życiowe,
- aspiracje edukacyjne,
- aspiracje zawodowe,
- styl życia,
- jakość życia.

Analiza wyników badań ankietowych

Strategie życiowe

Sfera wartości i dążeń życiowych stanowi czuły barometr zmian, dzięki któremu niejednokrotnie obserwowano nadejście nowej generacji (Inglehart 1971; Gorlach i in. 2003; Świda-Ziemia 2005; Wrzesień 2013).

Analiza odpowiedzi zawartych w tabeli 1 wskazuje, iż w ciągu czternastu lat w dziesięciu celach życiowych doszło do przesunięcia poziomu ich akceptacji. W pokoleniu posttransformacyjnym wsi najbardziej wzrosło poparcie dla hedonizmu (24 p.p.²), przedsiębiorczości (14 p.p.), dążenia do władzy (8 p.p.) i eskapizmu (8 p.p.).

¹ Liczba mieszkańców jest liczona razem z przyległymi do miasteczek wioskami.

² Skrót od punktu procentowego.

Tabela 1. Cele życiowe maturzystów (w%)*

Cele życiowe	2001	2015	Różnica
Znalezienie dobrej pracy	100	94	-6
Posiadanie przyjaciół	98	92	-6
Szczęśliwe życie rodzinne	96	94	-2
Zdobycie ludzkiego szacunku	96	89	-7
Rozwijanie zdolności i zainteresowań	92	92	0
Niezależność od innych	90	80	-10
Pomaganie innym ludziom	89	83	-6
Ukończenie wyższej uczelni	87	64	-23
Życie zgodne z zasadami wiary	84	80	-4
Zdobycie majątku, wysokie dochody	80	80	0
Życie spokojne z dala od kłopotów dnia codziennego	77	85	+8
Osiągnięcie wysokiego stanowiska	73	71	-2
Założenie własnego przedsiębiorstwa	38	52	+14
Życie chwilą dla przyjemności, zabawy	36	60	+24
Udział we władzy	17	25	+8

*W tabeli są odpowiedzi: bardzo ważne oraz ważne
 Źródło: badania własne.

Współczesnej młodzieży wiejskiej znacznie rzadziej zależało na ukończeniu wyższej uczelni (23 p.p.), niezależności od innych (10 p.p.), zdobyciu ludzkiego szacunku (7 p.p.), znalezieniu dobrej pracy (6 p.p.), posiadaniu przyjaciół (6 p.p.), pomaganiu innym ludziom (6 p.p.).

Pozostałe cele, czyli szczęśliwe życie rodzinne, rozwijanie zdolności i zainteresowań, życie zgodne z zasadami wiary, zdobycie majątku, wysokie dochody oraz osiągnięcie wysokiego stanowiska, uzyskały podobny poziom akceptacji jak czternaście lat wcześniej.

Analizy porównawcze pokazują, iż pewne dążenia są stałe i nie poddają się zmianom. Wartości afiliacyjne, samorealizacyjne, transcendentne utrzymują się na stałym poziomie. Podobnie jest z dążeniem do sukcesu. Jak widać są to i popularne, i uniwersalne cele wiejskiej młodzieży, co potwierdzają też wcześniejsze badania (Gorlach i in. 2003).

Zaobserwowane zmiany pokazują, iż pokolenie posttransformacyjne jest naznaczone indywidualizacją. W większym stopniu dąży do osiągnięcia przyjemności życiowej oraz samodzielności w sferze pracy, koncentrując się na realizacji swoich potrzeb. Mniejszą wagę przywiązuje też do relacji z otoczeniem społecznym oraz grup odniesienia. Duży wzrost znaczenia hedonizmu może być oznaką emancypacji wiejskiej młodzieży z tradycji i lokalnej społeczności. Jednostka w mniejszym stopniu orientuje się na lokalne kręgi, podlegając ich oddziaływaniu normatywnemu. Jednocześnie obserwuje się chęć ucieczki od coraz to bardziej skomplikowanych stosunków ekonomicznych, społecznych i kulturowych wynikających z szybkiego tempa zmian oraz pojawiających się konfliktów. Zresztą jedna, jak i druga reakcja może też znamionować próbę odcięcia się od złożonej rzeczywistości, którą należy baczenie obserwować i poddawać nieustannej refleksyjności. Równie dobrze zmiana ta może oznaczać nadejście ego generacji koncentrującej się głównie na realizacji własnych potrzeb.

Kolejną spektakularną zmianą w pokoleniu posttransformacyjnym jest spadek znaczenia ukończenia studiów. Dla współczesnej młodzieży wiejskiej dyplom wyższej uczelni nie stanowi już cudownego środka prowadzącego do kariery. Obniżenie rangi tego celu może być reakcją na inflację wykształcenia. Młodzież wiejska, zwłaszcza ta zamieszkująca peryferie, dysponując gorszymi dyplomami, z niskim kapitałem kulturowym, ekonomicznym, społecznym, mogła w wyniku kryzysu na rynku pracy najbardziej odczuć jego skutki. Zjawisko to zaobserwowano też w innych badaniach (Szafraniec 2014; Długosz 2013). Można skonstatować, iż w głównej mierze efekty bumerangowe umasowienia wyższej edukacji uderzyły w młodzież wiejską, co przyczyniło się do jej deprecjacji w pokoleniu posttransformacyjnym. Przy czym warto podkreślić, że pogłębione analizy wskazały, że spadek znaczenia ukończenia studiów był niemalże identyczny w trzech grupach. Wśród młodzieży z niskim statusem społecznym zmalał on o 19 p.p. (z 86% w 2001 r. do 67% w 2015 r.), w kategorii ze średnim statusem o 23 p.p. (z 86% w 2001 r. do 63% w 2015 r.), w grupie z wysokim statusem zainteresowanie studiami zmalało o 19 p.p. (z 97% w 2001 r. do 78% w 2015 r.). Dane te pokazują, iż obniżenie rangi wyższego wykształcenia jest cechą całej wiejskiej młodzieży i jednym z markerów pokolenia posttransformacyjnego.

Na portret pokolenia składa się też normatywny wymiar strategii życiowych. Powstają pytania: na ile młodzież wiejska akceptuje reguły systemowe i czy opisywane przeobrażenia społeczno-ekonomiczne miały również wpływ na preferencje systemowe młodzieży?

Odpowiedzi zestawione w tabeli 2 pokazują, iż w siedmiu przypadkach zmiany wskazań były minimalne. Młodzież nie zmieniła zbytnio swojego stosunku do znajomości i protekcji, wysokich kwalifikacji zawodowych, zawodu, rodzaju pracy, inicjatywy i przedsiębiorczości, solidnej rzetelnej pracy, wdzięku i uroku osobistego oraz poglądów politycznych. Kto się zna na robocie i ma odpowiedni „fach w rękę”, a do tego dysponuje znajomościami, nie powinien mieć problemów ze znalezieniem pracy i odniesieniem sukcesu.

Analiza porównawcza wskazuje, że nastąpiła też częściowa modyfikacja etosu wiejskiej młodzieży. Pokolenie posttransformacyjne rzadziej jest przekonane, że sukces można obecnie odnieść dzięki zamożności rodziców (28 p.p.), pochodzeniu społecznemu (13 p.p.), miejscu zamieszkania (12 p.p.), wykształceniu (9 p.p.). Tendencję wzrostową uzyskało natomiast szczęście i przypadek (15 p.p.).

Pojawiająca się zmiana może oznaczać, że na podkarpackiej wsi pojawiają się procesy indywidualizacji. O tym świadczy próba – przynajmniej jest ona widoczna na poziomie świadomości społecznej – wyzwolenia się wiejskiej młodzieży z więzów klasowych, środowiskowych. Ideologia indywidualizmu ma wielu zwolenników, co może podnieść współczynnik podmiotowości młodej tkanki społecznej wsi i pozytywnie wpłynąć na jej przeobrażenia. Dane potwierdzają też spadek wiary w wyższe wykształcenie. Tym samym może się osłabić merytokratyczny etos. Na pokoleniu posttransformacyjnym wycisnęło piętno społeczeństwo ryzyka (Beck 2002), co przejawia się wzrostem znaczenia szczęścia i przypadku. Młodzież żyjąca w czasach niepewności i ryzyka ma świadomość, że nie da się wszystkiego kontrolować, że w czasach szybkich zmian społecznych o sukcesie poza posiadaniem fachu w rękę i znajomościami może decydować też przypadek.

Tabela 2. Sposoby prowadzące do zdobycia dobrej pracy, sukcesu (w%) *

Środki prowadzące do uzyskania pracy, zdobycia sukcesu	2001	2015	Różnica
Wykształcenie	90	81	-9
Znajomości i protekcja	89	92	+3
Wysokie kwalifikacje zawodowe	89	86	-3
Zamożność rodziców	85	57	-28
Zawód, rodzaj pracy	83	84	+1
Inicjatywa i przedsiębiorczość	80	75	-5
Solidna, rzetelna praca	75	78	+3
Miejsce zamieszkania	72	60	-12
Cwaniactwo, przebiegłość	55	48	-7
Wdzięk, urok osobisty	55	53	+1
Pochodzenie społeczne	51	38	-13
Szczęście, przypadek	43	58	+15
Poglądy polityczne	32	28	-4

*W tabeli są uwzględnione odpowiedzi: zdecydowanie tak oraz tak.

Źródło: badania własne.

Edukacja

Powyższa analiza pokazała, że najgłębsze przemiany w pokoleniu posttransformacyjnym dotyczą stosunku do wyższej edukacji. W związku z tym warto dokładniej przyjrzeć się zmianom postaw młodzieży w tej sferze. Porównanie odpowiedzi (tab. 3) dotyczących aspiracji edukacyjnych wskazuje na wzrost zainteresowania niższymi poziomami wykształcenia po szkole ponadgimnazjalnej. W stosunku do wcześniejszych badań nastąpił wzrost zainteresowania zdobyciem wykształcenia pomaturalnego (5 p.p.) i licencjackiego (12 p.p.). W tym samym okresie spadła popularność wykształcenia magisterskiego o 9 p.p. i doktoranckiego o 6 p.p.

Tabela 3. Poziom aspiracji edukacyjnych (w%)

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnica
Szkoła pomaturalna	18	23	+5
Studia zawodowe (licencjat, inżynier)	19	31	+12
Studia magisterskie	51	40	-9
Studia podyplomowe i doktorat	12	6	-6
Ogółem	100	100	-

Źródło: badania własne.

Zaobserwowane trendy są zbieżne z tym, co już wcześniej wskazano. Z jednej strony obniżenie poziomu aspiracji i zwiększenie popularności krótszego cyklu edukacyjnego sygnalizuje inflację wykształcenia (Freeman 1979). Z drugiej strony, młodzież wcześniej chce podjąć pracę, gdyż jest coraz większa konkurencja na rynku pracy, a to ułatwiają studia licencjackie. Studia inżynierskie dają też bardziej konkretne wykształcenie, co jak było

wcześniej widać, w opinii młodzieży jest ważnym czynnikiem sprzyjającym sukcesowi. Zaobserwowane zjawisko po raz kolejny potwierdza, że pokolenie posttransformacyjne jest pod przemożnym wpływem społeczeństwa ryzyka. Młodzież wiejska zdaje się wiedzieć, iż ukończenie studiów nie gwarantuje sukcesu na rynku pracy, jednakże ich brak zdecydowanie zmniejsza szanse życiowe.

Praca

Na drodze do dorosłości wiejskich maturzystów poza edukacją pojawia się też praca. Jest ona ściśle związana ze szkołą i na niej to w dużej mierze oparta jest egzystencja jednostki ludzkiej. Jednakże pokolenie posttransformacyjne napotyka trudności, gdyż kryzys ekonomiczny w głównej mierze dotknął młodzież. Dzisiaj *implicite* twierdzi się, że młodzież ma mgliste perspektywy zawodowe i narażona jest na bezrobocie, niskie zarobki, pracę poniżej kwalifikacji i pracę w niepełnym wymiarze czasu (Beck 2002; Standing 2014).

Tabela 4. Cechy dobrej pracy (w%)

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnica
Umożliwiająca wykorzystanie zdolności i rozwój	95	92	-3
Dająca osobistą satysfakcję i przyjemność	95	89	-6
Przynosząca wysokie korzyści materialne	93	85	-8
Przynosząca pożytek innym ludziom	91	86	-5
Pewna, nie grożąca jej utratą, zwolnieniem	91	87	-4
Oferująca możliwość awansu, kariery	89	87	-2
Spokojna bez napięć stresów, nerwów	85	84	-1
Dająca możliwość rywalizacji, sprawdzania się	56	59	+3
Dająca władzę, możliwość kierowania innymi	33	46	+13

Źródło: badania własne.

W tabeli 4 znajduje się porównanie cech dobrej, idealnej pracy, takiej, jaką młodzi ludzie chcieliby zdobyć. Na dziewięć ocenianych wymiarów pracy tylko w przypadku czterech zaobserwowano zmianę stosunku młodzieży. Nadal popularnością cieszy się praca dająca samorealizację, przynosząca przyjemność i satysfakcję. Poza tymi motywami młodzi chcieliby dużo zarabiać, mieć zapewnioną stabilizację i możliwość robienia kariery.

Jednakże pojawiają się też zmiany. Pokolenie posttransformacyjne rzadziej zaznaczało, że ma ona przynieść wysokie korzyści materialne (8 p.p.), dawać osobistą satysfakcję i przyjemność (6 p.p.), przynieść pożytek innym ludziom (5 p.p.). Czyżby miało to oznaczać dostosowanie się do realiów rynku pracy? Współczesna młodzież jest w stanie zaakceptować nieco gorsze warunki pracy, co może oznaczać, że te oczekiwania są bardziej realistyczne. Zastanawia jeszcze fakt, że aż o 13 p.p. wzrosła liczba wskazań na pracę dającą władzę i pozwalającą kierować innymi ludźmi. Być może jest to kolejny dowód na to, że wiejska młodzież podlega indywidualizacji. W większym stopniu niż dawniej pragnie ona w pracy realizować swoje pomysły i narzucać ich wykonanie innym.

O ile dążenia związane z pożądanymi warunkami pracy niewiele się zmieniły w ciągu czternastu lat, o tyle preferencje dotyczące miejsca pracy uległy wyraźnym przeobrażeniom.

niom (tab. 5). W pokoleniu posttransformacyjnym mniej maturzystów chciało pracować w firmie państwowej (7 p.p.) oraz wyjeżdżać za granicę (8 p.p.). Na atrakcyjności zyskała praca w zakładzie prywatnym (7 p.p.) oraz praca we własnej firmie (11 p.p.).

Tabela 5. Miejsce pracy (w%)

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnica
W zakładzie, biurze państwowym	22	15	-7
W zakładzie prywatnym	14	21	+7
W firmie z kapitałem zagranicznym	15	11	-4
Własnej firmie	13	24	+11
W gospodarstwie rolnym	1	1	0
Wyjechać do pracy za granicę	31	23	-8
Inne	4	5	+1
Ogółem	100	100	-

Źródło: badania własne.

Dane dotyczące preferencji zatrudnienia ze względu na typ instytucji pokazują przemiany pokoleniowe. Kiedyś bezkonkurencyjny był wyjazd do pracy za granicę lub praca na państwowej posiadzie. Dzisiaj wyjazd za granicę zrównał się z chęcią podjęcia pracy na swoim. Również częstsza akceptacja pracy w prywatnej firmie niż w zakładzie państwowym pokazuje zmiany w podejściu młodzieży do pracy. Kiedyś praca na państwowej posiadzie była traktowana jako bezpieczna przystań, a praca w prywatnym zakładzie (od której młodzież stroniła) uosabiana z wyzyskiem.

W pokoleniu posttransformacyjnym, które musi w większym stopniu polegać na sobie i wcielać w życie strategię „zrób to sam”, ujawnił się „duch przedsiębiorczości”. Jest to odpowiedź na warunki, w jakich przychodzi funkcjonować dzisiejszej młodzieży. Być może w dużej mierze przedsiębiorczość została też wyzwolona poprzez modernizację obszarów wiejskich dzięki funduszom z UE. Zmiana krajobrazu wsi, gdzie pojawia się sporo firm usługowych wraz z przeobrażeniami w strukturze zatrudnienia, mogły znacząco wpłynąć na aspiracje zawodowe wiejskiej młodzieży.

Uzyskane rezultaty pokazują, że w realiach społeczeństwa ryzyka trzymanie się bezpiecznej posady nie na wiele się zdaje. Należy samodzielnie podejmować wyzwania i dostosowywać się do wymogów społeczeństwa, w którym dominują firmy prywatne. Wzrost przedsiębiorczości i pogodzenie się z pracą w prywatnym sektorze pokazuje też adaptację wiejskiej młodzieży do gospodarki kapitalistycznej opartej na dążeniu do zysku w warunkach konkurencji. W dalszym ciągu można obserwować potwierdzenie się tezy o indywidualizacji wiejskiej młodzieży i jej większym upodmiotowieniu w stosunku do starszej generacji.

Przedmiotem analizy był również lęk przed bezrobociem. Zebrane obserwacje (tab. 6) wskazują, że i w tym obszarze doszło do znaczących przemian. Aż o 23 p.p. spadł odsetek odczuwających najwyższy lęk przed bezrobociem. Wzrósł za to o 10 p.p. niski poziom lęku. W kategorii wskazujących brak lęku przed bezrobociem nastąpił wzrost o 13 p.p.

Pokolenie posttransformacyjne wykazuje wyraźnie niższy poziom obaw przed bezrobociem. Młodzież oswoiła się już z tym, że bezrobocie nie jest katastrofą życiową, ale pewnym epizodem, który może się pojawić na ścieżce kariery zawodowej. Obecnie mło-

dzi ludzie, mając wyższy poziom indywidualizmu i przedsiębiorczości, częściej przewidują scenariusz, że jakoś sobie poradzą na rynku pracy. Niewątpliwie duże znaczenie odgrywają tutaj czynniki zewnętrzne. Poprzednie badania były realizowane przed wejściem Polski do Unii Europejskiej³. Drugi pomiar był wykonany, kiedy do Polski napłynęło sporo funduszy europejskich, które też mogły poprawić sytuację młodzieży na rynku pracy, szczególnie na obszarach wiejskich. Ponadto młodzież może też swobodnie korzystać z rynku pracy w państwach UE.

Tabela 6. Lęk przed bezrobociem (w%)

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnica
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	64	41	-23
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony (a)	25	35	+10
Nie czuję się zbyt mocno zagrożony (a) i przypuszczam, że znajdę pracę	10	18	+8
Nie, na pewno znajdę pracę	1	6	+5
Ogółem	100	100	-

Źródło: badania własne.

Na koniec można dodać, iż podobne trendy zaobserwowano w badaniach młodzieży CBOS. W 2003 r. 67% młodzieży obawiało się bezrobocia, a w 2016 r. tylko 39% (*Młodzi... 2016*, s. 68).

Zaobserwowane procesy pokazują wpływ obiektywnych warunków życiowych na kształt świadomości. W sytuacji większego bezrobocia lęk przed nim u młodzieży był wyższy, a wtedy kiedy ono spadło, młodzież wyraźnie zwiększyła swoją pewność w odniesieniu do zdobycia pracy w przyszłości. Tym samym potwierdza się teza na temat sytuacji pokoleniowej i jej wpływu na formowanie się pokoleniowych różnic.

Styl życia

Ważnym elementem tożsamości młodego pokolenia jest styl życia. Sfera społecznej ekspresji podlega ciągłym zmianom, które uwidaczniają się wraz z nadejściem nowej generacji. Styl życia jest szeroką kategorią obejmującą swoim zakresem wartości, aspiracje, czas wolny oraz praktyki społeczne. W jego kształtowaniu dużą rolę może odgrywać globalny czynnik obejmujący zmiany kulturowe i cywilizacyjne. Na treść stylów życia będą też wpływały czynniki regionalne i lokalne, jak też cechy indywidualne. Zresztą w ujęciu M. Webera (2002) styl życia miał manifestować stanowe dystynkcje i wskazywać na lokalizację jednostki w systemie klas społecznych. W koncepcji rozwiniętej przez P. Bourdieua (2005) styl życia ma charakter klasowy i jest on uzależniony od posiadanych kapitałów i ich struktury. Wśród młodzieży mogą występować podobne mechanizmy. Z jednej strony posiadane kapitały wyznaczają horyzont potrzeb i aspiracji, z drugiej wpływają na formę i zakres możliwości ich zaspokojenia.

Style życia są też czułym barometrem zmian kulturowych i cywilizacyjnych, bowiem mody, gusta i trendy szybko przemijają i zostają zastępowane przez nowe, wprowadzane przez następną generację. Wystarczy tutaj przytoczyć przykład zmian technologicznych,

³ Według GUS w kraju stopa bezrobocia rejestrowanego w 2001 r. wyniosła 17,5%, a w 2015 r. 9,7%.

by zobaczyć, w jaki sposób zmieniły one formy ludzkiej komunikacji, stosunków społecznych i relacji międzyludzkich.

Dane zebrane w tabeli 7 pokazują, jak zmienił się sposób spędzania czasu wolnego przez wiejską młodzież. Pierwsze spojrzenie na wyniki wskazuje, że większość form spędzania czasu wolnego uległa zmianie.

Tabela 7. Formy spędzania czasu wolnego (w%)

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnica
Słuchanie muzyki	87	71	-18
Spotkania się z rodziną, przyjaciółmi	56	63	+7
Oglądanie telewizji, filmów na wideo	43	52	+9
Chodzenie na dyskoteki, zabawy, festyny, koncerty	41	32	-9
Uprawianie sportu (gra w piłkę, jazda rowerem)	36	46	+10
Siedzenie w domu i nicnierobienie	30	35	+5
Czytanie książki	21	20	+1
Gra na komputerze	17	28	+11
Spacer, wędrowanie się po swojej okolicy	15	25	+10
Spotkania z grupą, picie wina, piwa	13	22	+9
Chodzenie do kawiarni, restauracji	12	24	+12
Czytanie komiksów, przeglądanie prasy kolorowej	12	18	+6
Chodzenie na imprezy sportowe, mecze piłkarskie	10	24	+14
Przeglądanie witryn internetowych	8	62	+54
Uczestnictwo w spotkaniach, zebraniach lub naradach stowarzyszeń, organizacji społecznych itp.	5	10	+5
Chodzenie do kina	4	21	+17

Źródło: badania własne.

Z porównań odpowiedzi wynika, iż nastąpił spadek aktywności młodzieży w słuchaniu muzyki o 18 p.p., chodzeniu na dyskoteki o 9 p.p. Za to w wielu innych praktykach młodzież posttransformacyjna zaczęła częściej uczestniczyć. Największa zmiana – wzrost o 54 p.p. – zaszła w spędzaniu czasu polegającym na surfowaniu po internecie. Wzrósł też o 17 p.p. odsetek chodzących do kina, o 14 p.p. na mecze piłkarskie i imprezy sportowe. Zaobserwowano też częstsze przebywanie w kawiarni, pubie (12 p.p.), częstsze spędzanie czasu na grach komputerowych (11 p.p.), uprawianie sportu (10 p.p.), chodzenie na spacer (10 p.p.). Nieco częściej współczesna młodzież ogląda tv i filmy (9 p.p.), spędza razem czas, pijąc piwo, wino pod chmurką (9 p.p.), spotyka się z rodziną i przyjaciółmi (7 p.p.).

Biorąc pod uwagę czas wolny maturzystów, można stwierdzić, że słuchanie muzyki, spędzanie czasu w gronie rodziny i przyjaciół oraz surfowanie w internecie stanowią główne praktyki maturzystów. Współczesne pokolenie wiejskiej młodzieży można określić cyfrowymi tubylcami. Zmiany technologiczne, dostępność do cyfrowych technologii i ich wpływ na spędzanie czasu wolnego są widoczne wśród badanych. Ujawnia się też wśród wiejskich maturzystów zwiększenie pierwiastka ludycznego, wyrażającego się częstszym przebywaniem ze znajomymi w miejscach publicznych. Widoczna jest też większa aktywność fizyczna będąca oznaką dbałości o kondycję fizyczną i zdrową figurę. Reasumując,

zrealizowane badania wskazują wpływ społeczeństwa sieciowego oraz ponowoczesnego na częściowe przemiany stylu życia wiejskiej młodzieży.

Jakość życia

Sfera jakości życia jest ważna, gdyż w dyskusji pokoleniowej niejednokrotnie wyraża się tezę, że pokolenie rodzi się w warunkach traumy. Znaczące wydarzenia historyczne wyciskają piętno i wspólnota przeżyć generuje łączność między jednostkami. Stosunek do problemów, strategie walki z nimi stają się działaniem pokoleniowym. W nich to manifestuje się tożsamość pokolenia. Sfera psychospołeczna jest wrażliwym elementem tkanki społecznej, w której odbijają się napięcia i konflikty występujące w społeczeństwie.

Jakość życia traktowana jest w kategoriach dobrostanu psychologicznego oraz oceny warunków życiowych umożliwiających zaspokojenie potrzeb i aspiracji. Warto dodać, iż poziom życia, bezpieczeństwo egzystencjalne są warunkowane nie tylko poprzez lokalne czy regionalne układy, ale zależą od globalnych zmian zachodzących w całym systemie społecznym.

W pytaniu dotyczącym przekonań na temat możliwości realizacji zamierzonych przez młodzież celów (tab. 8) uzyskujemy wzrost ocen pozytywnych aż o 16 p.p. Jednocześnie spadła o 16 p.p. liczba osób niezdecydowanych i co znamienne pozostała na podobnym poziomie grupa osób negatywnie oceniających szanse życiowe.

Tabela 8. Wiara w realizację celów życiowych (w%)

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnica
Zdecydowanie tak	8	16	+8
Raczej tak	42	50	+8
Raczej nie	12	10	-2
Zdecydowanie nie	1	3	+2
Trudno powiedzieć	37	21	-16
Ogółem	100	100	-

Źródło: badania własne.

W ocenie pokolenia posttransformacyjnego nastąpiła poprawa warunków życia młodych ludzi. Pamiętać należy, że poprzednie badania były realizowane jeszcze przed wejściem Polski do UE. Być może otwarcie się europejskiego rynku pracy, napływ funduszy europejskich i inwestycji wpłynęły na zmiany gospodarcze w lokalnej społeczności, przekładając się tym samym na lepsze oceny szans współcześnie badanych maturzystów.

Tabela 9 pokazuje dobrostan psychiczny dwóch kohort w czternastoletnim odstępstwie czasowym. Biorąc pod uwagę ogólny rozkład odpowiedzi, należy stwierdzić niezmienną zadowolenia z życia. W 2001 r. z życia było ogólnie zadowolonych 78% maturzystów, a w ostatnich badaniach 77%. Uzyskane rezultaty z jednej strony potwierdzają słuszność założeń cebulowej teorii szczęścia (Czapiński 2004), mówiącej o braku podatności dobrostanu na wpływ zewnętrznych czynników. Jest ono zakodowane na głębszym poziomie osobowości. Z drugiej strony wskazuje, że wiejska młodzież z Podkarpacia jest uodporniona na zjawisko „psychofali” (Beck 2002) płynące z wyłaniającego się społeczeństwa ryzyka.

Tabela 9. Zadowolenie z życia (w%)

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnice
Zdecydowanie zadowolony (a)	12	16	+4
Raczej zadowolony (a)	66	61	-5
Raczej niezadowolony (a)	11	11	0
Zdecydowanie nie zadowolony (a)	3	2	-1
Nie wiem ciężko ocenić	8	10	+2
Ogółem	100	100	-

Źródło: badania własne.

Końcowym elementem analiz było porównanie przedmiotów trosk młodzieży wiejskiej. Od czasu kiedy zrealizowano pierwsze badania, zaszyły w świecie znaczące zmiany ekonomiczne, polityczne i kulturowe. Globalizacja, kryzysy ekonomiczne, otwarcie się konfliktów zbrojnych w wielu częściach świata oraz za naszą wschodnią granicą plus ataki terrorystyczne w Europie i na świecie stworzyły zupełnie nowy kontekst, w jakim przyszło żyć pokoleniu posttransformacyjnemu. W większym stopniu są też widoczne „bumeranżowe” efekty nowoczesności.

W stosunku do wcześniejszych badań wśród pokolenia posttransformacyjnego nastąpił wzrost obaw przed chorobą o 10 p.p. Częściej respondenci obawiają się też śmierci (12 p.p.), samotności (10 p.p.), alkoholizmu i uzależnienia narkomanią (6 p.p.). W ciągu czternastu lat część lęków się zmniejszyła. Pokolenie posttransformacyjne rzadziej obawia się przestępczości, agresji (24.p.p), obłudy, zawiści otoczenia (15 p.p.), bezrobocia, biedy, ubóstwa (14 p.p.). Mniej obwijają się braku zasad moralnych, chamstwa (9 p.p.), spotkania złych ludzi (8 p.p.), pazerności i korupcji urzędników, nieumiejętności poradzenia sobie w życiu (7 p.p.), kłopotów w nauce (3 p.p.).

Dawniej przedmiotem obaw i trosk były głównie problemy ekonomiczne i przestępczość. Młodzież obawiała się, że może nie odnieść sukcesu materialnego. Dzisiaj na pierwszym planie stawiane są troski o charakterze egzystencjalnym. Pokolenie posttransformacyjne najbardziej obawia się choroby, samotności i śmierci. Tożsamość tej generacji jest naznaczona przez późnonowoczesne trendy. Indywidualizacja sprawia, że jednostka uwolniona zostaje z tradycyjnych struktur: rodziny, klasy i religii. Jest ona zmuszona do przyjęcia strategii „zrób to sam” w świecie przepełnionym konkurencją, rywalizacją raz postępującą atrofią ludzkich więzi.

Być może wzrost lęku młodzieży przed chorobą wynika z późnonowoczesnego kultu piękna, ciała, młodości, które nabierają dużego znaczenia w społeczeństwie. Zebrane obserwacje potwierdzają też spadek lęku przed bezrobociem oraz zmniejszenie się uciążliwości życia codziennego w społeczności lokalnej.

Ponadto pojawienie się w orbicie trosk wysoko na czwartej pozycji wojen i konfliktów świadczy o silnych wpływach globalizacyjnych na młodzież wiejską. Tożsamość pokolenia posttransformacyjnego jest kształtowana przez globalne siły.

Tabela 10. Przedmioty obaw młodzieży (w%)*

Wyszczególnienie	2001	2015	Różnica
Bezrobocie	57	43	-14
Przestępczość, agresja	43	19	-24
Bieda, ubóstwo	31	17	-14
Choroby	30	49	+19
Samotność	22	33	+10
Obłuda i zawiść otoczenia	19	6	-15
Nieumiejętność poradzenia sobie w życiu	18	11	-7
Spotkanie „złych ludzi”, którzy tylko wykorzystują innych	17	9	-8
Pazerność i korupcja urzędników	17	10	-7
Brak zasad moralnych, chamstwo	16	7	-9
Śmierć	13	25	+12
Kłopoty w nauce	7	4	-3
Alkoholizm, narkomania	7	13	+6
Konflikt z prawem	4	4	0
Wojna, konflikt zbrojny	-	27	-

*Wartości w tabeli nie sumują się do 100, ponieważ można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

Dyskusja wyników i podsumowanie

Analiza porównawcza badań wśród wiejskich maturzystów z 2001 r. i 2015 r. ukazuje tempo zmian zachodzących w ostatnich dziesięcioleciach w skali lokalnej. Zgodnie z przyjętymi założeniami teoretycznymi wśród badanej młodzieży można rozpoznać odmienności międzygeneracyjne, wynikające z dorastania młodzieży w dwóch różnych fazach procesów transformacyjnych. Młodzież badana w 2015 r. została nazwana umownie pokoleniem posttransformacyjnym. Na świadomość tej generacji wpłynęły zjawiska związane z integracją europejską, otwarciem granic, powszechnym dostępem do nowoczesnych technologii oraz globalizacją.

Na podstawie przeprowadzonych pomiarów zaobserwowano zmiany pokoleniowe wśród wiejskiej młodzieży Podkarpacia. Najważniejsze z nich dotyczyły strategii życiowych. O ile w ogólnym zarysie nadal dominuje konformizm i przystosowanie uosabiane przez konwencjonalne formy wejścia w dorosłość – praca, rodzina, przyjaciele, o tyle w kilku obszarach zaszły istotne zmiany. Zauważa się istotny spadek wartości wyższego wykształcenia w hierarchii celów życiowych. W pokoleniu posttransformacyjnym edukacja wyższa traci na znaczeniu. Zdecydowanie rzadziej przypisuje się jej funkcje askrypcyjne. Nastąpiło też obniżenie poziomu aspiracji edukacyjnych. Młodzież rzadziej zamierza kończyć studia magisterskie, podyplomowe i doktoranckie, a częściej preferuje licencjat.

Obserwowana zmiana może wynikać z inflacji dyplomów. Wydaje się, iż negatywne konsekwencje umasowienia wyższej edukacji najmocniej uderzyły właśnie w młodzież wiejską. Po pierwsze, to ona była w większości posiadaczem gorszych dyplomów zdobywanych na słabszych uczelniach, które najbardziej straciły na wartości w ostatnich la-

tach. Po drugie, trudno oczekiwać, że w peryferyjnej gospodarce będą powstawać nowe miejsca pracy dla specjalistów. Jednocześnie obsada już istniejących stanowisk (głównie w instytucjach publicznych) odbywa się za pomocą klucza partyjno-rodzinnego. W konsekwencji młodzież musi liczyć się z pracą poniżej kwalifikacji lub poszukiwać zatrudnienia w swojej firmie.

Być może w wyniku opisanych wyżej trudności na lokalnym rynku pracy doszło do zmiany orientacji zawodowych. Badana młodzież częściej posiada „ducha przedsiębiorczości” i zwrócona jest w kierunku prywatnego sektora; w mniejszym stopniu objawia także lęk przed bezrobociem i ekonomicznym wykluczeniem.

Zmiany powyższych postaw mogą wynikać z akcesji Polski do Unii Europejskiej i możliwości oferowanych przez międzynarodowe rynki pracy. Może też być tak, że młodzież lepiej odczytuje zasady gospodarki rynkowej i aktywniej uczestniczy w poszukiwaniu na rynku pracy własnej niszy.

Wzrost wewnętrzsterowności młodzieży jest związany z postępującą indywidualizacją. Zgodnie ze strategią „zrób to sam” młodzież stara się z dostępnych możliwości budować własną biografię. Innym elementem indywidualizacji jest wzrost znaczenia hedonizmu, jak też przeświadczenia, że czynniki statusowe w mniejszym stopniu decydują o sukcesie. Podobnie można interpretować wzrost znaczenia lęków egzystencjalnych. Badana młodzież w większym stopniu koncentruje się na własnym *ego* i problemach z nim związanych niż na zagrożeniach zewnętrznych. Jest to też pokolenie bardziej optymistyczne, ufne w swoje możliwości, aktywnie spędzające czas wolny i podłączone do sieci.

Pojawienie się nowego pokolenia wsi może wywołać dwa rodzaje zmian. Po pierwsze, młodzież jako rezerwar sił i środków o potencjale innowacyjnym (Mannheim 2011) będzie bardziej aktywnie uczestniczyć w życiu społeczno-ekonomicznym lokalnej społeczności, dając jej energię i siły do dalszych przeobrażeń. Po drugie, spadek aspiracji edukacyjnych w warunkach społeczeństwa informacyjnego, w którym większość nowo powstających zawodów wymaga wysokich kwalifikacji i wykształcenia (Castells 2008, s. 223), może skutkować wejściem wiejskiej młodzieży w pułapkę niskich statusów, ograniczając jej społeczną mobilność. W ten sposób może się reprodukować mechanizm pogłębiania się różnic między dobrze rozwiniętymi centrami uosabianymi przez metropolie i tereny centralnej i zachodniej Polski a peryferyjnie położonymi wsiami, małymi miasteczkami oraz województwami Polski wschodniej. W konsekwencji dochodzić może do głębokich podziałów społecznych, politycznych i kulturowych pomiędzy mieszkańcami centrów i peryferiów oraz powstających na tym tle napięć społeczno-politycznych, które obserwujemy obecnie.

Bibliografia

- Beck U.**, 2002, *Spółczesność ryzyka*, Scholar, Warszawa.
- Bourdieu P.**, 2005, *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*, Scholar, Warszawa.
- Castells M.**, 2008, *Spółczesność sieci*, PWN, Warszawa.
- Chałasiński J.**, 1964, *Młode pokolenie wsi Polski Ludowej*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.
- Chałasiński J.**, 1938, *Młode pokolenie chłopów*, Państwowy Instytut Kultury Wsi, Warszawa.
- Czapiński J.**, 2004, *Psychologiczne teorie szczęścia*, [w:] J. Czapiński (red.), *Psychologia pozytywna*, PWN, Warszawa, s. 51–103.

- Długosz P.**, 2008, *Trauma wielkiej zmiany na podkarpaciu*, Nomos, Kraków.
- Długosz P.**, 2013, *Efekt odwrócenia – przypadek polskiego systemu edukacji*, *Teraźniejszość–Człowiek–Edukacja*, 3, s. 89–111.
- Fatya B.**, 2005, *Pokolenie*, Encyklopedia socjologii. Suplement, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Freeman R.**, 1976, *The Overeducated American*, Academic Press, New York.
- Garewicz J.**, 1983, *Pokolenie jako kategoria socjofilozoficzna*, *Studia Socjologiczne*, 1, s. 75–87.
- Giddens A.**, 2008, *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Gołębiowski B.**, 1977, *Dynamika aspiracji: studium przemian świadomości społecznej młodzieży polskiej w latach 1945–1975: wybrane zagadnienia*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Gorlach K., Drąg Z., Seręga Z.**, 2003, *Młode pokolenie wsi III Rzeczypospolitej: aspiracje życiowe w przeddzień integracji z Unią Europejską*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Griese H.**, 1996, *Socjologiczne teorie młodzieży*, Impuls, Kraków.
- Inglehart R.**, 1971, *The silent revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-industrial societies*, *American Political Science Review*, 65 (04), s. 991–1017.
- Kaleta A.**, 1990, *Młodzież wiejska jako produkt społeczeństwa zdeorganizowanego*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Kłoskowska A.**, 1987, *Socjologia młodzieży: przegląd koncepcji*, *Kultura i Społeczeństwo*, 2, s. 19–37.
- Malikowski M., Sowa K. Z.**, 1995, *Szanse i bariery rozwoju „Ściany Wschodniej” Polski*, Wydawnictwo WSP, Rzeszów.
- Mannheim K.**, 1992/93, *Problem pokoleń*, *Colloquia Communia*, 1/12, s. 57–68.
- Mannheim K.**, 2011, *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*, [w:] K. Szafranec (red.), *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 11–31.
- Młodzież 2016*, 2016, KBPN i CBOS, Warszawa.
- Ortega y Gasset J.**, 1993, *Wokół Galileusza*, Spacja, Warszawa.
- Ossowska M.**, 1963, *Koncepcja pokolenia*, *Studia Socjologiczne*, 2, s. 47–57.
- Standing G.**, 2014, *Prekariat*, PWN, Warszawa.
- Szafranec K.**, 2003, *Pokoleniowe preferencje systemowe. Specyfika wiejska*, *Więś i Rolnictwo*, 3, s. 29–51.
- Szafranec K.**, 2014, *Między wsią i miastem. Przestrzeń edukacyjna a aspiracje i wybory edukacyjne młodzieży wiejskiej*, [w:] M. Dej, K. Janas, O. Wolski (red.), *Współpraca miejsko-wiejska w Polsce. Uwarunkowania i potencjał*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, s. 85–99.
- Śliz A., Szczepański M.**, 2014, *Centra i peryferie. Kontekst lokalny i globalny*, [w:] M. Zielińska, B. Trzop (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra, s. 59–79.
- Świda-Ziemia H.**, 2005, *Młodzi w nowym świecie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Weber M.**, 2002, *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, PWN, Warszawa.
- Wrzesień W.**, 2009, *Europejscy poszukiwacze. Impresje na temat współczesnego pokolenia młodzieży*, PWN, Warszawa.
- Wrzesień W.**, 2016, *Kilka uwag o pokoleniowej sytuacji współczesnej polskiej młodzieży*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1, s. 261–280.
- Zielińska M.**, 2006, *Ariergarda realnego socjalizmu*, Wydawnictwo UZ, Zielona Góra.

Summary

The article presents results of research concerning changes in the youth inhabiting rural areas. The empirical data being the foundation for comparative analysis was collected in 2001 among 463 respondents. The second measurement was conducted in 2015 among 371 secondary school leavers by means of a survey with the use of the auditorium questionnaire technique. The results of the analyses indicate presence of intergenerational differences. The second research conducted on the same local denotes the emergence of a post-transformational generation. Hedonistic and entrepreneurial orientations are observed among modern youth. A significant decrease has been noticed in the level of educational aspirations and valuation of being employed in the private sector. This generation is optimistic and focused on satisfying own needs. The whole generation has access to the Internet and spends their free time in active way. Existential angst suppressed the fear of unemployment and rejection. Post-transformational society is individualized and optimistically looks to the future.